

Drs. J.J.J. Kloprogge

No. 2.55

BOERINNEN IN SALLAND EN TWENTHE

Een orienterend onderzoek
naar de betrokkenheid van
Sallandse en Twentse boerinnen
bij het boerenbedrijf en het boerenberoep



L26

2.55A

deypl

December 1973

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Streekonderzoek

361329

OVERZICHT VAN UITGEBRACHTE VERWANTE PUBLIKATIES

Publikatie No. 2.11	Beroepsverandering door zelfstandige agrariërs en de vermindering van het aantal bedrijven op de zandgronden. Ir. A.L.G.M. Bauwens D.B. Baris December 1968	Uitverkocht
Publikatie No. 2.37	Afgevlode boeren over beroepsverandering. Drs. C.J.M. Spierings Januari 1972	f 5,50
Publikatie No. 2.41	Boeren en boerinnen over beroepsverandering. Drs. C.J.M. Spierings Augustus 1972	f 4,50
Publikatie No. 2.44	Van beroep veranderen? Drs. J.J.J. Kloprogge Oktober 1972	f 3,50
Publikatie No. 2.46	Veranderingen in het aantal bedrijfshoofden en bedrijven in de friese weidestroken en in de wouden in de periode 1966-1971. D.B. Baris A.J. Jacobs B.H. Perdok Maart 1973	f 5,50
Publikatie No. 2.47	Friese veehouders en hun houding tegenover beroepsverandering. Ir. K.M. Dekker Augustus 1973	f 5,50
Publikatie No. 2.48	Plannen tot beroepsverandering. Drs. C.J.M. Spierings Juni 1973	f 4,50
Publikatie No. 2.49	Friese boerinnen over beroepsverandering. Drs. J.J.J. Kloprogge Mei 1973	f 4,50

OVERZICHT VAN UITGEBRACHTE VERWANTE PUBLIKATIES
(vervolg)

- | | | |
|----------------------------|---|--------------------|
| Publikatie No. 2.50 | Landbouwbedrijven, nu en straks.
Ir. P. van der Linden
Augustus 1973 | Uitverkocht |
| Publikatie No. 2.52 | Landbouwers in Salland en Twenthe
over hun beroep.
Drs. J.J.J. Kloprogge
Ir. P. van der Linden
Augustus 1973 | Uitverkocht |

Inhoud

	Blz.
WOORD VOORAF	7
INLEIDING	9
HOOFDSTUK I BOERINNEN IN SALLAND EN TWENTE	12
§ 1. Persoonlijke achtergronden	12
§ 2. Sociale contacten	13
§ 3. Tevredenheid met de woonomgeving	15
HOOFDSTUK II BOERIN EN BOERENBEDRIJF	16
§ 1. Het meewerken op het bedrijf	16
§ 2. Het meewerken en de vrije tijd	18
§ 3. De mening van de boerin over de bedrijfssituatie	19
HOOFDSTUK III BOERINNEN OVER EEN ANDER BEROEP VOOR HAAR MAN	22
§ 1. De houding van de boerin tegenover beroepsverandering van haar man	22
§ 2. Man en vrouw over beroepsverandering	24
§ 3. Redenen waarom men vóór dan wel tegen beroepsverandering is	26
SAMENVATTING	28
SLOTBESCHOUWING	30
BIJLAGE 1 Litteratuurlijst	31
BIJLAGE 2 Loonberekeningen 1971	32

Woord vooraf

De laatste jaren is bij de overheid, de landbouworganisaties en de plattelandsvrouwenorganisaties een groeiende behoefte ontstaan aan meer inzicht in en betere informatie over de mening van de landbouwer en zijn vrouw t.a.v. het boerenberoep en een eventuele verandering van beroep. Informatie hierover is met name essentieel voor het vaststellen en beoordelen van het ontwikkelings- en het saneringsbeleid en voor de voorlichting en begeleiding bij beroepsverandering.

Om deze reden besloot het Bestuur van het Landbouw-Economisch Instituut een onderzoek te doen instellen naar deze problematiek. Op verzoek van de Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling in de Landbouw in Overijssel, werd dit onderzoek ook in Overijssel uitgevoerd. Reeds eerder werd een dergelijk onderzoek in Friesland en Drenthe verricht.

Aan de mening van de boerinnen werd in het kader van dit onderzoek, evenals in Friesland, apart aandacht besteed. Zij vulden tijdens de enquête zelf een aan haar voorgelegde vragenlijst in. Op basis van deze vragenlijsten werd deze publikatie samengesteld.

Het onderzoek werd verricht op de afdeling Streekonderzoek. Analyse en verslaggeving zijn uitgevoerd door drs. J.J.J. Kloprogge.

De Directeur,



(A. Maris)

Den Haag, december 1973.

Inleiding

De boerin speelt over het algemeen een belangrijke rol met betrekking tot de gang van zaken in het landbouwbedrijf. Dit is een ervaringsgegeven, dat ook in wetenschappelijke onderzoeken, waarin de positie van de boerin aan de orde wordt gesteld, bevestigd wordt 1).

Dat de boerin zo'n belangrijke factor is in het landbouwbedrijf, komt vooral voort uit haar nauwe objectieve en subjectieve betrokkenheid hierbij. Meestal is zij al van kindsbeen af vertrouwd geweest met het agrarisch bedrijf, en is zij zeer geïnteresseerd in beslissingen, die de bedrijfsvoering betreffen. Uit een Belgische enquête bleek 2) dat er volgens 95% van de geënquêteerden tussen man en vrouw van gedachten wordt gewisseld over de bedrijfsleiding. Hoewel er de laatste jaren wel eens een tendentie tot een verschuiving in de aard van de werkzaamheden van de boerin wordt geconstateerd, in die zin dat zij wat minder het "boerenwerk" gaat doen, maar meer wordt ingeschakeld als "secrétresse" 3) kan men verwachten dat de rol van de vrouw niet erg in belang zal afnemen, zolang in de landbouw het gezinsbedrijf overheersend blijft.

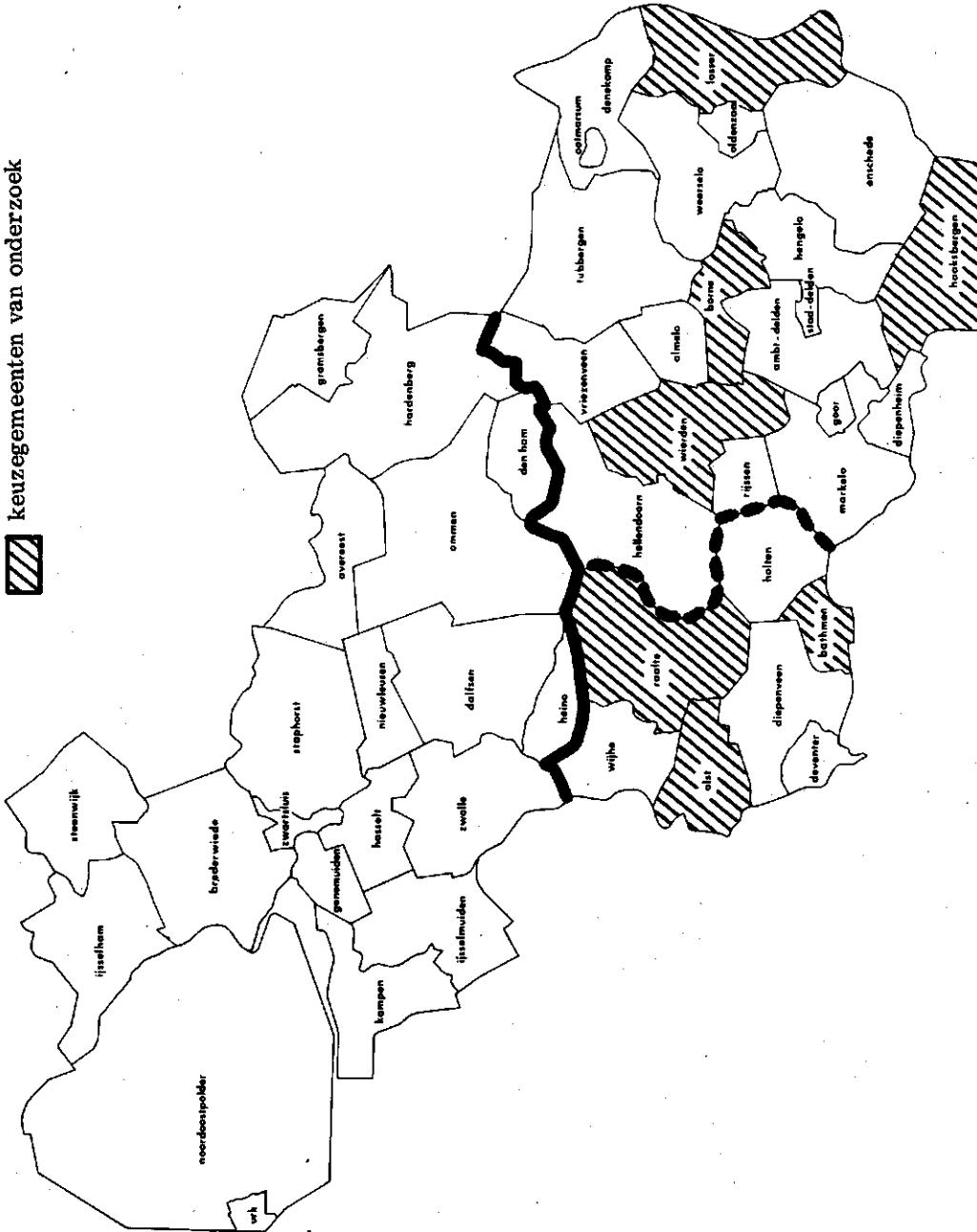
Dit houdt echter in, dat men bij onderzoek, dat gericht is op de situatie in de landbouw, veelal behalve het bedrijfshoofd ook zijn echtgenote als bron van informatie zal moeten gebruiken. Dit geldt met name voor onderzoek naar de problematiek van sociaal-economische aard, aangezien zij hier veelal zowel vanuit haar positie in het bedrijf als vanuit haar positie in het gezin bij is betrokken, en haar gewicht bij de besluitvorming daardoor zeer aanzienlijk is.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat bij de onderzoeken van de afdeling Streekonderzoek van het LEI naar beroepsverandering - typisch een problematiek met zowel sociale als economische aspecten - bijzondere aandacht wordt besteed aan de boerin.

-
- 1) Zie bv. Everaet, H., De Landbouwersvrouw in heden en verleden, Brussel, 1972.
 - 2) Nackaerts, H., en Tollenaere, A., Rapport over de paneeluitzending met groepsgesprekken over het werk van de boerenvrouw, B.R.T., Brussel, 1966, p. 110.
 - 3) Zie bv. Ministère de l'agriculture, Les femmes dans l'agriculture, in: Bulletin d'information, Paris, april, 1972.

Provincie Overijssel

keuzegemeenten van onderzoek



Over de resultaten van de onderzoeken in de provincies Zuid-Holland en Friesland zijn reeds eerder publikaties verschenen 1). In dit rapport zal worden ingegaan op de situatie van de boerinnen in het Overijssels Zandgebied, waarbij aandacht zal worden besteed aan haar houding tegenover beroepsverandering, maar toch ook meer dan in de voorafgaande publikaties aan haar betrokkenheid bij het boerenbedrijf en boerenwerk in het algemeen.

De gegevens voor het onderzoek naar de mening van de landbouwer en zijn vrouw over het boerenberoep en over een eventuele verandering van beroep zijn verkregen door middel van een enquête, die in het najaar van 1971 is gehouden onder 280 volgens toeval gekozen agrarische bedrijfs-
hoofden en hun echtgenotes. De enquête had plaats in de gemeenten Olst, Raalte, Bathmen, Wierden, Borne, Haaksbergen en Losser. Deze kunnen te zamen een representatief beeld van de situatie in Salland en Twenthe geven (zie kaartje), hetgeen bleek bij vergelijking van een aantal kengetallen van deze gemeenten met kengetallen van Salland en Twenthe. Bedrijfs-
hoofden van 60 jaar en ouder zijn buiten beschouwing gelaten, omdat het onderzoek vooral is gericht op degenen, die nog geruime tijd "in bedrijf" zullen zijn.

Over de bedrijfs-
hoofden en over de toekomstige ontwikkeling van hun landbouwbedrijven is reeds eerder gerapporteerd 2). Over hun echtgenotes wordt deze afzonderlijke publikatie uitgebracht. Zij vulden tijdens het gesprek van de enquêteur met haar man zelf een aan haar voorgelegde vragenlijst in. Voor zover dit nodig was waren de enquêteurs, na afkoop van het interview met het bedrijfs-
hoofd, hierbij behulpzaam.

Van de 280 geënquêteerde bedrijfs-
hoofden waren er 242 getrouwd. In 234 gevallen bleek de boerin tot medewerking bereid en voldeed de wijze, waarop het vraagformulier was ingevuld, aan de te stellen eisen. De bereidheid van de boeren en boerinnen aan het onderzoek mee te doen, was buitengewoon groot.

Bij de analyse van het onderzoeksmateriaal werd gebruik gemaakt van de t-toets 3) en de % toets 4). Alleen volgens deze toetsen significante verbanden worden in het rapport ter sprake gebracht.

-
- 1) Spierings, C.J.M., Boeren en boerinnen over beroepsverandering, LEI, Den Haag, 1972.
Kloprogge, J.J.J., De echtgenotes van afgevlode boeren in Zuid-Holland over beroepsverandering, LEI, Mededelingen en Overdrukken no. 74, Den Haag, 1972.
Kloprogge, J.J.J., Friese boerinnen over beroepsverandering, LEI, Den Haag, 1973.
 - 2) Van der Linden, P., en Kloprogge, J.J.J., Landbouwers in Salland en Twenthe over hun beroep, LEI, Den Haag, 1973.
Van der Linden, P., Landbouwbedrijven, Nu en straks, LEI, Den Haag, 1973.
 - 3) Spitz, J.C., De t-toets en de % -toets, in: Ned. Tijdschrift voor de Psychologie, 16e jrg., 1961.
 - 4) Vgl. De Bruyn, L.J.J., en Nelissen, P.L.C., "Onbehaaglijke stemming", in: Sociol. Gids, 1966, P. 539.

HOOFDSTUK I

Boerinnen in Salland en Twenthe

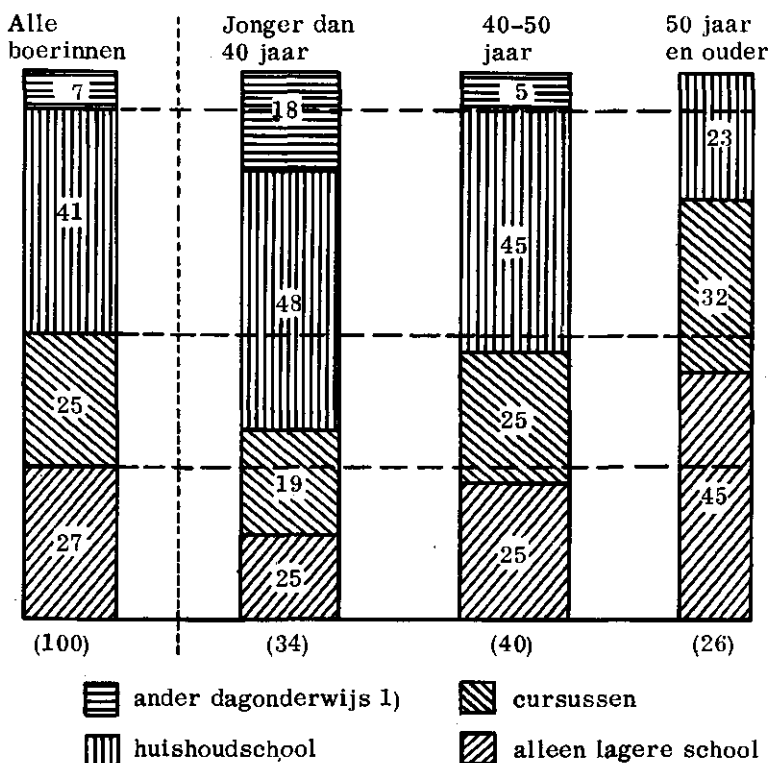
§ 1. Persoonlijke achtergronden

De gemiddelde leeftijd van de geënquêteerde boerinnen was 44 jaar.
De leeftijdsverdeling was als volgt:

< 40 jaar - 79 (34%)
40 - 49 jaar - 95 (40%)
≥ 50 jaar - 60 (26%)

Iets meer dan de helft heeft alleen de lagere school en (eventueel) bepaalde cursussen gevolgd. Dat er een sterke samenhang is tussen de gevolgde opleiding en de leeftijd blijkt wel uit figuur 1.

Figuur 1. Gevolgd onderwijs naar leeftijdsklasse (in %)



1) Het ander dagonderwijs omvat de categorieën ulo, m.m.s., h.b.s./gymnasium en overige.

Vrijwel alle boerinnen zijn afkomstig uit een agrarisch milieu. Van 84% was de vader landbouwer of veehouder, van 2% land- of tuinarbeider. Voor zover de vader niet in de land- of tuinbouw werkzaam was, had hij in de meeste gevallen een beroep in loondienst. Er blijkt met betrekking tot het milieu van herkomst geen verschil te zijn tussen de diverse leeftijdscategorieën. Van de jongere boerinnen zijn er zeker niet méér afkomstig uit een niet-agrarisch milieu dan van de oudere. Het merendeel van de vrouwen is vóór haar huwelijk ook niet buiten het boerenbedrijf werkzaam geweest. Bij 40% van hen was dat wel het geval.

Als men beziet hoe groot de landbouwbedrijven zijn van de vaders van de geënquêteerde boerinnen (uiteraard alleen voor zover deze vaders landbouwers of veehouders zijn), blijkt dat 35% kleiner is dan 10 ha, 36% tussen de 10 en 20 ha ligt, en 29% groter is dan 20 ha. De gemiddelde bedrijfsgrootte ligt iets boven de 13,5 ha. Daarmee is er nauwelijks verschil tussen de grootte van de bedrijven van de vaders van de vrouwen en die van hun echtgenoten, die gemiddeld ook iets meer dan 13 ha zijn. Zelfs beschikt slechts 19% van de gezinnen momenteel over een bedrijf groter dan 20 ha, terwijl 29% van de vaders van de boerinnen een bedrijf in die grootteklasse had.

Het inkomen dat de echtgenoot op het landbouwbedrijf behaalt, lag de laatste jaren in de meeste gevallen gemiddeld beneden de f 17 500,- per jaar; 29% had gemiddeld over de laatste drie jaar voor de enquête (1968-1971) een inkomen van f 17 500,- of meer, bij 30% lag het gemiddelde inkomen over deze periode tussen f 12 500,- en de f 17 500,-, en bij 41% bedroeg het minder dan f 12 500,-.

§ 2. Sociale contacten

Het aanknopen van sociale contacten buiten de directe woonomgeving zal voor de boerin vaak wat moeilijker zijn dan voor andere gehuwde vrouwen. Doordat haar man de hele dag bij huis werkt, zij zelf meestal meewerkt op het bedrijf en men soms ook enigszins geïsoleerd woont, kan zij nogal sterk aan de boerderij gebonden zijn. Dit zou ertoe kunnen leiden dat de sociale contacten voornamelijk beperkt blijven tot burens en familieleden. Bij een aantal boerinnen lijkt het aantal sociale contacten, met name buiten de agrarische sfeer, inderdaad nogal beperkt te zijn. Zes procent zegt helemaal geen, 43% een paar, en 51% veel vrienden, kennissen of familieleden buiten de landbouw te hebben.

Een belangrijk middel om vanaf de boerderij voeling te houden met de buitenwereld, vormen al sinds lange tijd de plattelandsvrouwenorganisaties. De geënquêteerde boerinnen waren als volgt verdeeld naar lidmaatschap van deze organisaties:

geen lid	- 98 (42%)
Katholieke Plattelandsvrouwen Organisatie	- 80 (34%))
Nederlandse Bond van Plattelandsvrouwen	- 46 (20%)) lid 136 (58%)
Christelijke Plattelandsvrouwen Bond	- 10 (4%))

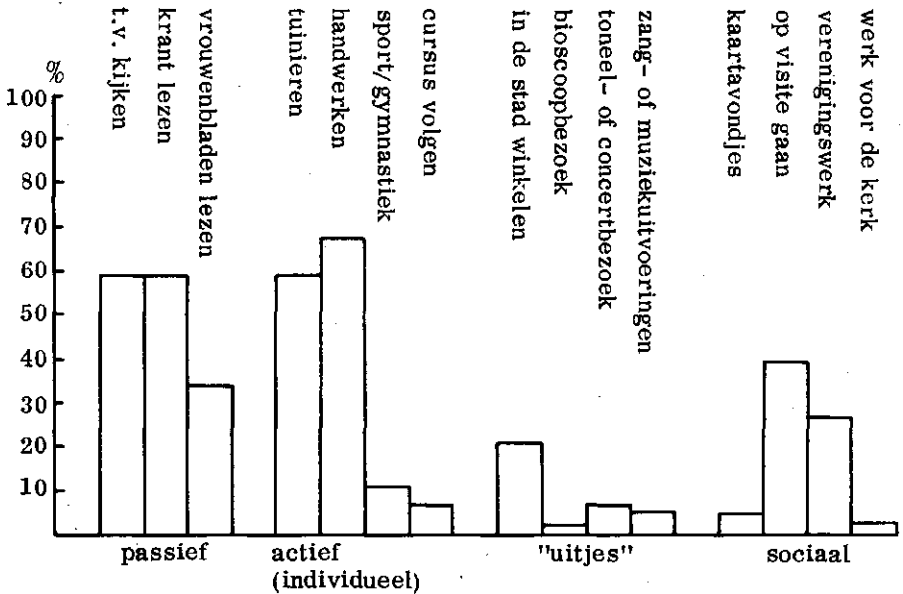
Ruim de helft van de boerinnen is lid van een der organisaties. Op de bedrijven van 20 ha of groter zijn relatief veel vrouwen, nl. 77%, aangesloten bij een organisatie.

Op de bedrijven van 10-20 ha is dit 57%, op die kleiner dan 10 ha zelfs slechts 49%.

In alle drie de grootteklassen is het merendeel van de bij een organisatie aangesloten boerinnen lid van de Katholieke Plattelandsvrouwen Organisatie. Op de bedrijven groter dan 20 ha, blijkt verder de Nederlandse Bond van Plattelandsvrouwen relatief sterk vertegenwoordigd te zijn.

Van de bij een bond aangesloten boerinnen oefenen er 16 (12%) een bestuursfunctie in hun bond uit. Bovendien hebben nog 14 boerinnen zitting in de besturen van andere organisaties, zoals kerk- of schoolbesturen, en besturen van sport- of ontspanningsverenigingen. Enkele van hen hebben in verschillende besturen tegelijk zitting.

Figuur 2. Percentage boerinnen, dat zich bezighoudt met bepaalde vormen van vrijetijdsbesteding



Neemt verenigingswerk e.d. nu een belangrijke plaats in in het patroon van vrijetijdsbesteding van de boerinnen? Inderdaad blijken "sociale activiteiten" wel van belang te zijn.

Passieve en "individueel actieve" bezigheden worden evenwel door meer boerinnen genoemd als vorm van vrijetijdsbesteding. Met name aan handwerken, t.v. kijken, krantlezen en tuinieren wordt door meer dan de helft van de boerinnen een deel van haar vrije tijd besteed. Bezig-

heden die meer sociaal van aard zijn of waarvoor men over het algemeen alleen buitenshuis terecht kan, zijn duidelijk minder populair.

Op basis van deze gegevens krijgt men de indruk dat de Sallandse en Twentse boerinnen een enigszins beperkt aantal contacten met de buitenwereld hebben. Slechts een minderheid blijkt weer actief hierbij betrokken te zijn en veel sociale contacten buiten de landbouw te hebben. Voor de meesten lijkt het leven zich, ook in de vrije tijd, voornamelijk rond de boerderij te concentreren, zonder dat men nu echter direct sociaal geïsoleerd raakt.

§ 3. De tevredenheid met de woonomgeving

De woonomgeving is buitengewoon belangrijk in het leven van de moderne mens. Van de woonomgeving verwacht men over het algemeen dat ze mooi is en dat men er rustig kan wonen, echter ook dat er voldoende voorzieningen aanwezig zijn, zoals winkels en scholen, en dat men er vrienden en kennissen kan vinden. Het eerste element, het esthetisch karakter en de rust en stilte van de omgeving, vindt men meestal wel op het platteland. Aan de tweede eis kan wel eens minder gemakkelijk worden voldaan. Aangezien de meeste boerinnen van het platteland afkomstig zijn, kan men hier niettemin weinig moeilijkheden verwachten. Inderdaad antwoordde op de vraag "Blijft u liever hier wonen of zou u liever ergens anders gaan wonen?" 85% dat men liever ter plaatse zou willen blijven wonen. Drie procent zou liever ergens anders willen wonen, terwijl 12% zich niet uitsprak. De redenen, dat men niet wil verhuizen hebben vooral betrekking op de schoonheid en rust van de woonomgeving, en op het feit dat veel van de familieleden en kennissen in de omgeving wonen. Bij degenen die zouden willen verhuizen blijkt heimwee naar de geboorteplaats een rol te spelen, evenals het ontbreken van sociale contacten en het gebrek aan schoolkeuze voor de kinderen in de naaste omgeving.

Positief ten aanzien van het wonen in de stad staat slechts 1% van de boerinnen. De bezwaren tegen de stad blijken precies de omgekeerden te zijn van de voordelen van de huidige woonomgeving, nl. teveel drukte, geen mooie omgeving of natuur, en het ontbreken van sociale contacten. Ook de luchtverontreiniging in de stad wordt nogal eens als bezwaar tegen het daar wonen aangevoerd.

HOOFDSTUK II

Boerin en boerenbedrijf

§ 1. Het meewerken op het bedrijf

Niet minder dan 91% van de geënquêteerde boerinnen werkt mee op het bedrijf. Hoewel het in Nederland een vrij normaal verschijnsel is, dat de boerin op het bedrijf meewerkt, is een percentage van 91 toch wel bijzonder hoog te noemen. Ter vergelijking diene, dat bij een onderzoek in Friesland 72% van de boerinnen op het bedrijf bleek mee te werken 1), en dat in Zuid-Holland, op bedrijven met een vrij beperkt bedrijfsomvang, het percentage meewerkende vrouwen slechts 64 bedroeg. 2)

Aangezien slechts zo weinig boerinnen in Overijssel niet op het bedrijf actief zijn, was het niet mogelijk vast te stellen welke factoren bepalend zijn voor het al dan niet meewerken. Wel lijken enkele reeds in het Friese onderzoek gevonden tendenties hier enigszins bevestigd te worden. Zo zijn er van de boerinnen ouder dan 50 jaar iets minder op het bedrijf werkzaam dan van de jongere, en is het percentage boerinnen, dat op de middelgrote bedrijven meewerkt, wat hoger dan in de andere grootteklassen. Evenals in Friesland werken er in Salland en Twenthe van de boerinnen van agrarische afkomst niet meer mee op het bedrijf dan van de andere.

Omdat bijna al de boerinnen op het eigen bedrijf meewerken, is het niet verwonderlijk dat werken buiten het bedrijf nauwelijks voorkomt. Slechts bij 1% was dit wel het geval.

Wat het meewerken precies inhoudt, blijkt van geval tot geval sterk te verschillen. Tal van combinaties van werkzaamheden kwamen voor. Om hier enige structuur in aan te brengen, zijn de boerinnen in vier groepen verdeeld, naargelang het werk dat zij verrichtten. Allereerst is een groep onderscheiden, die niet meewerkt bij het melken of hooien, maar alleen bij andere activiteiten, zoals het voeren van jongvee of melkvee, of het schoonmaken van het melkgerei. Van deze groep maakt 21% van de meewerkende vrouwen deel uit. De tweede groep is bovendien actief bij het hooien, echter niet bij het melken (15%). De derde groep werkt wel mee bij het melken, echter niet bij het hooien (19%). De vierde en verreweg grootste groep houdt zich zowel bezig met melken als met hooien (45%). In Friesland werkte slechts 30% van de meewerkende boerinnen zowel bij het melken als bij het hooien mee. Behalve dat er in Overijssel relatief meer boerinnen meewerken dan in Friesland, zijn

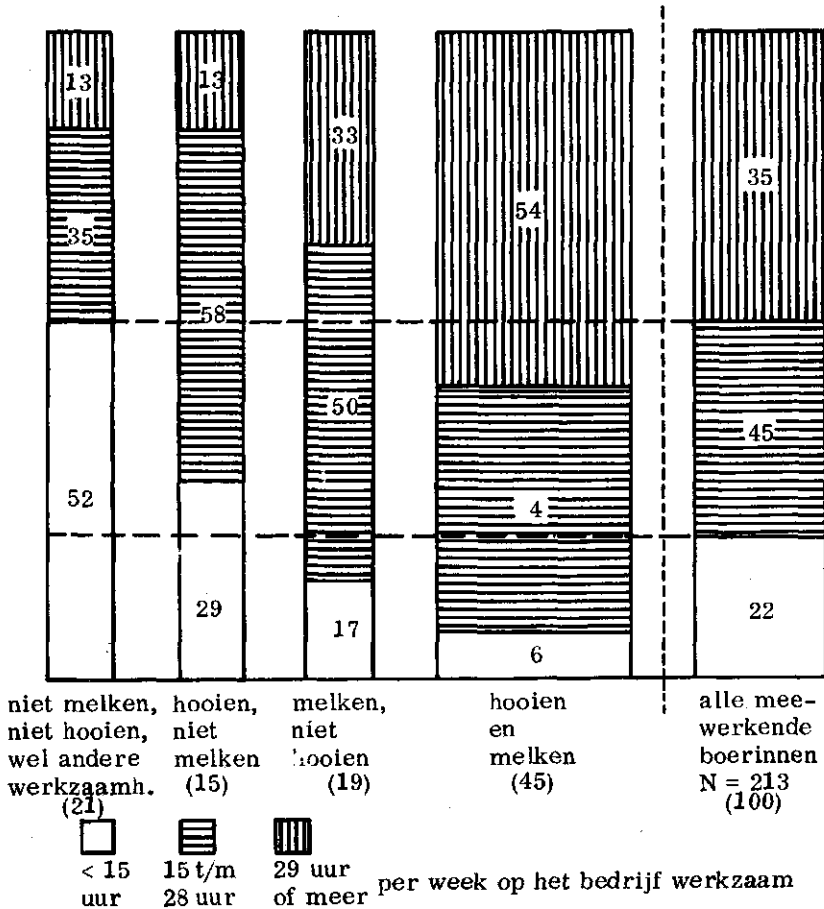
1) Klopogge, J.J.J., Friese boerinnen over beroepsverandering, LEI, Den Haag, 1973, pag. 11.

2) Spierings, C.J.M., o.c., pag. 15.

er hier dus ook meer ingeschakeld bij de zwaardere werkzaamheden.

Gezien de verschillen in de aard van de verrichte werkzaamheden, kan men verwachten dat ook het aantal uren, dat de boerin gemiddeld per week meewerkt, nogal verschilt. Zo zegt 22% van de meewerkende vrouwen 14 uur of minder per week mee te werken, 44% 15 tot 29 uur, en 34% 29 uur of meer. Dat er een nauwe samenhang bestaat tussen de aard van de werkzaamheden en de daaraan bestede tijd, blijkt uit figuur 3.

Figuur 3. Het aantal uren dat de boerin per week op het bedrijf meewerkt, naar de aard van de verrichte werkzaamheden (in %)



Welke werkzaamheden men verricht en hoeveel tijd men daaraan besteedt, verschilt enigszins naargelang de leeftijd van de boerin. Van de boerinnen ouder dan 50 jaar, werkt slechts 28% zowel bij het hooien als

bij het melken mee, tegenover 42% van de 40-50 jarigen, en 49% van de groep beneden de 40 jaar. Ook zijn de boerinnen ouder dan 50 jaar wat minder dan de jongeren geneigd langer dan 28 uur per week op het bedrijf actief te zijn.

§ 2. Het meewerken en de vrije tijd

Hoewel veel boerinnen ongetwijfeld met plezier op het bedrijf meewerken, kan dit meewerken toch ook een aanzienlijke belasting vormen, vooral als het moet worden gecombineerd met omvangrijke huishoudelijke bezigheden. In een dergelijke situatie kan de vrije tijd van de boerin er grotendeels bij inschieten.

Dat het meewerken een belasting kan vormen, blijkt duidelijk uit het onderzoekmateriaal. Terwijl van de op het bedrijf meewerkende boerinnen 51% over onvoldoende vrije tijd zegt te beschikken, bedraagt dit percentage voor de niet-meewerkende boerinnen slechts 29. Het aantal uren dat men meewerkt is hierbij natuurlijk eveneens van belang. Naarmate men meer uren op het bedrijf werkt, is men iets eerder geneigd de beschikbare vrije tijd onvoldoende te vinden. Veelal is het evenwel meer nog het moeten combineren van het werk op het bedrijf met huishoudelijke taken, dat de doorslag geeft. Dit blijkt uit de beantwoording van de vraag, waarom men te weinig vrije tijd heeft. Van de 114 boerinnen die vinden dat zij over onvoldoende vrije tijd beschikken, geeft als reden (er kan meer dan één reden worden gegeven):

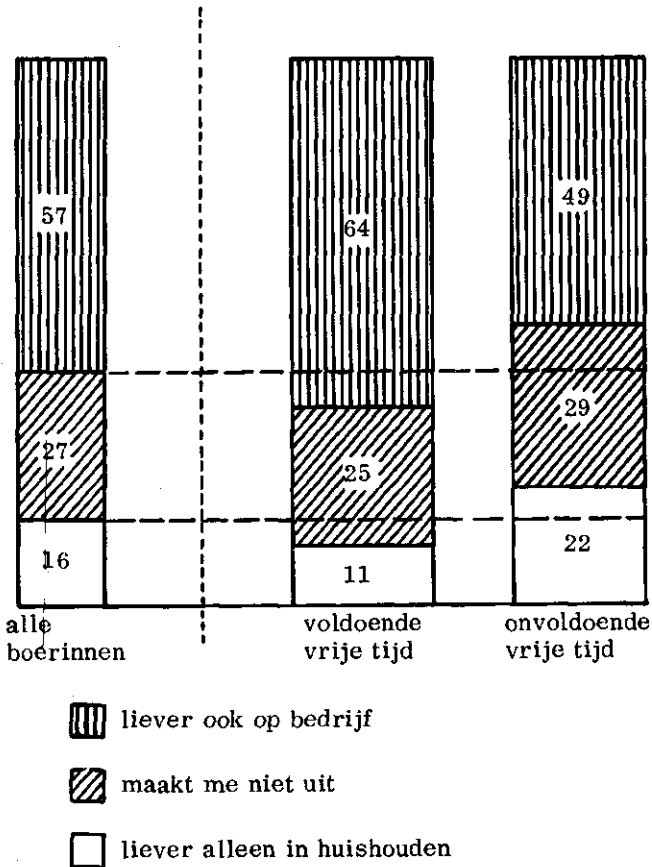
- ik heb het te druk met de kinderen : 68%;
- ik werk op het bedrijf mee : 83%;
- overige redenen : 5%.

Daarbij werden door 49% de beide eerste redenen samen opgegeven.

In een aantal gevallen blijkt het tekort aan vrije tijd samen te gaan met de wens het werk op het bedrijf te beëindigen en alleen in het huishouden werkzaam te zijn (figuur 4 op blz. 19).

Hoewel er dus duidelijk verband is tussen de mening over de vrije tijd en de mening over het meewerken, blijft het toch opvallend dat zoveel boerinnen, zelfs als ze onvoldoende vrije tijd hebben, het werk op het bedrijf niet zouden willen laten schieten. Meer nog dan uit het grote aantal meewerkende boerinnen mag hieruit de verknochtheid van de Sallandse en Twentse landbouwersvrouwen aan het boerenbedrijf blijken.

Figuur 4. Mening over de vrije tijd en over het meewerken op het bedrijf (in %)



§ 3. De mening van de boerin over de bedrijfssituatie

Hoezeer men ook aan het boerenbedrijf verknocht is, men zal toch een redelijk inkomen uit dit bedrijf moeten kunnen halen om het op langere termijn te kunnen voortzetten. Een deel van dit inkomen is immers nodig voor het bedrijf zelf, een ander deel komt ter beschikking van het gezin. Daarbij kan het weleens voorkomen dat op het gezinsbudget bezuinigd wordt, om de voor het bedrijf noodzakelijke uitgaven te kunnen blijven doen. De hiermee gepaard gaande moeilijkheden komen natuurlijk voor een belangrijk deel bij de boerin terecht.

Om wat meer inzicht te krijgen, hoe de boerinnen over de inkomensituatie denken, werd hun gevraagd naar hun mening over het uit het be-

drijf verkregen inkomen en over het voor het gezin beschikbare inkomen 1). Daarbij vond:

- het uit het bedrijf verkregen inkomen voldoende : 47%;
- het uit het bedrijf verkregen inkomen onvoldoende : 44%;
- (geen mening over het uit het bedrijf verkregen inkomen had 9%);
- het voor het gezin beschikbare inkomen voldoende : 52%;
- het voor het gezin beschikbare inkomen onvoldoende:48%.

Wanneer de meningen omtrent beide inkomens gecombineerd worden ontstaat de volgende verdeling:

- 44% vindt zowel het uit het bedrijf verkregen, als voor het gezin beschikbare inkomen voldoende;
- 39% vindt beide onvoldoende;
- 9% vindt het voor het gezin beschikbare inkomen voldoende, het uit het bedrijf verkregen inkomen onvoldoende;
- 8% vindt het voor het gezin beschikbare inkomen onvoldoende, het uit het bedrijf verkregen inkomen voldoende.

De groep die zowel het bedrijfsinkomen als het gezinsinkomen onvoldoende vindt is toch wel erg groot.

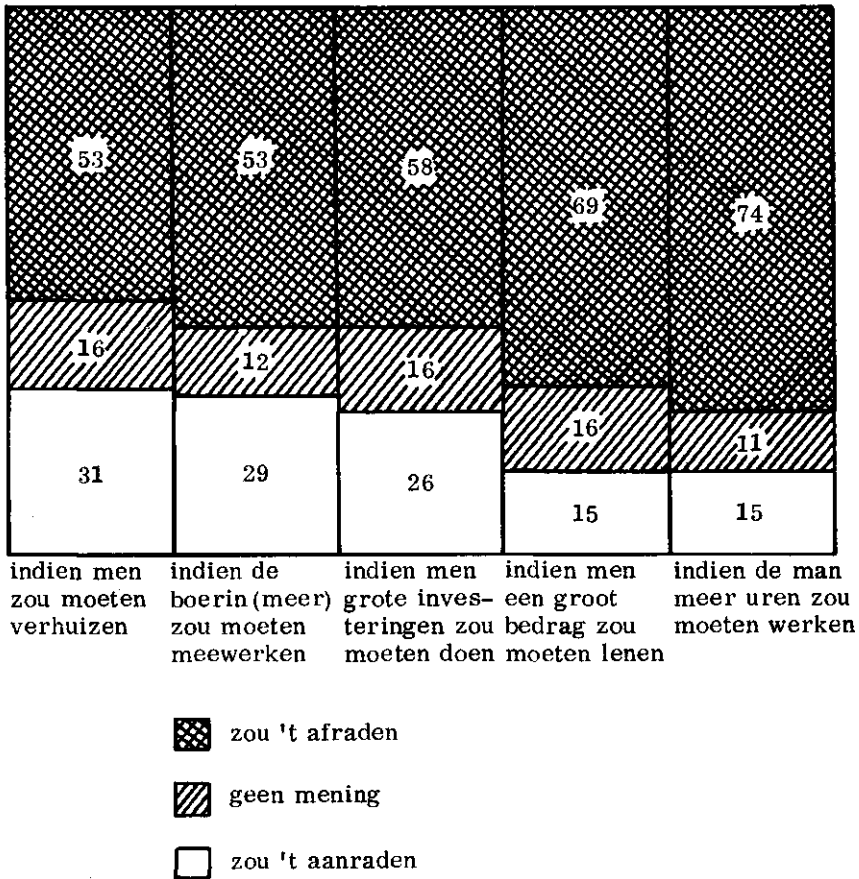
Interessant zijn de beide laatstgenoemde categorieën. Nadere informatie over de situatie van deze gezinnen zou, o.a. in het kader van de beroepsveranderingsproblematiek, bijzonder interessant zijn.

Wil men op langere termijn verzekerd zijn van een redelijk inkomen, dan zal men het bedrijf up to date moeten houden; men zal moeten investeren en uitbreiden. Dit kan in veel gevallen aan minder prettige condities gebonden zijn, zoals het aangaan van een grote lening, langer werken, etc. Op enige informatie te krijgen over de houding van de boerinnen ten aanzien van een eventuele bedrijfsuitbreiding, werd hen gevraagd welk advies zij haar man zouden geven, als deze het bedrijf zou willen uitbreiden. Er werden vijf vragen gesteld, waarvan het eerste deel constant was, terwijl het tweede deel telkens varieerde en een bepaalde voorwaarde inhield die in de praktijk nogal eens aan bedrijfsuitbreiding gekoppeld is. Het constante deel luidde:

Als uw man het bedrijf zou willen uitbreiden (meer grond en/of vee), zou u hem dat dan aanraden of afraden, als Bij de voorwaarden kwamen ter sprake een eventuele verhuizing, langere werktijden voor de boer, de noodzaak van grote investeringen, het moeten lenen van een groot bedrag, het meer moeten meewerken van de boerin.

1) Uiteraard hangt de waardering van het inkomen samen met de hoogte van het inkomen. Niettemin blijkt een derde van degenen met een inkomen < f 12 500,- per jaar dit voldoende te vinden, en een kwart van degenen met een inkomen \geq f 17 500,- dit onvoldoende.

Figuur 5. Houding van de boerin tegenover bedrijfsuitbreiding onder verschillende condities (in %)



Het moeten verhuizen en het (meer) moeten meewerken spreken als bezwaar nog het minst aan. Het moeten doen van grote investeringen neemt een middenpositie in. Het meest ziet men op tegen het lenen van een groot bedrag, en het langer moeten werken van de man. Over het geheel genomen zijn de geënquêteerde boerinnen bepaald niet erg "uitbreidingsminded". Onder elk van de vijf gestelde voorwaarden zou meer dan de helft van hen haar man afraden het bedrijf uit te breiden. Dat slechts een gering percentage hier geen mening heeft, bevestigt weer eens de grote betrokkenheid van de boerin bij het bedrijfsgebeuren.

HOOFDSTUK III

Boerinnen over een ander beroep voor haar man

§ 1. De houding van de boerin tegenover beroepsverandering van haar man

In de vorige hoofdstukken is reeds een zeker beeld gegeven van de situatie van de landbouwbedrijven in Salland en Twenthe en van de rol die de boerin op het bedrijf speelt. Daaruit bleek wel dat de toestand op veel van de bedrijven niet bijzonder rooskleurig is 1). Beroepsverandering zou in een aantal gevallen financieel wellicht een redelijk alternatief kunnen bieden. Wanneer een landbouwer naar een ander beroep overgaat, heeft dit evenwel belangrijke consequenties voor zijn hele gezin, met name voor de boerin, die in Salland en Twenthe zo nauw bij het bedrijf betrokken blijkt te zijn. Hoe staat de boerin nu tegenover een ander beroep voor haar man en waardoor wordt haar houding beïnvloed?

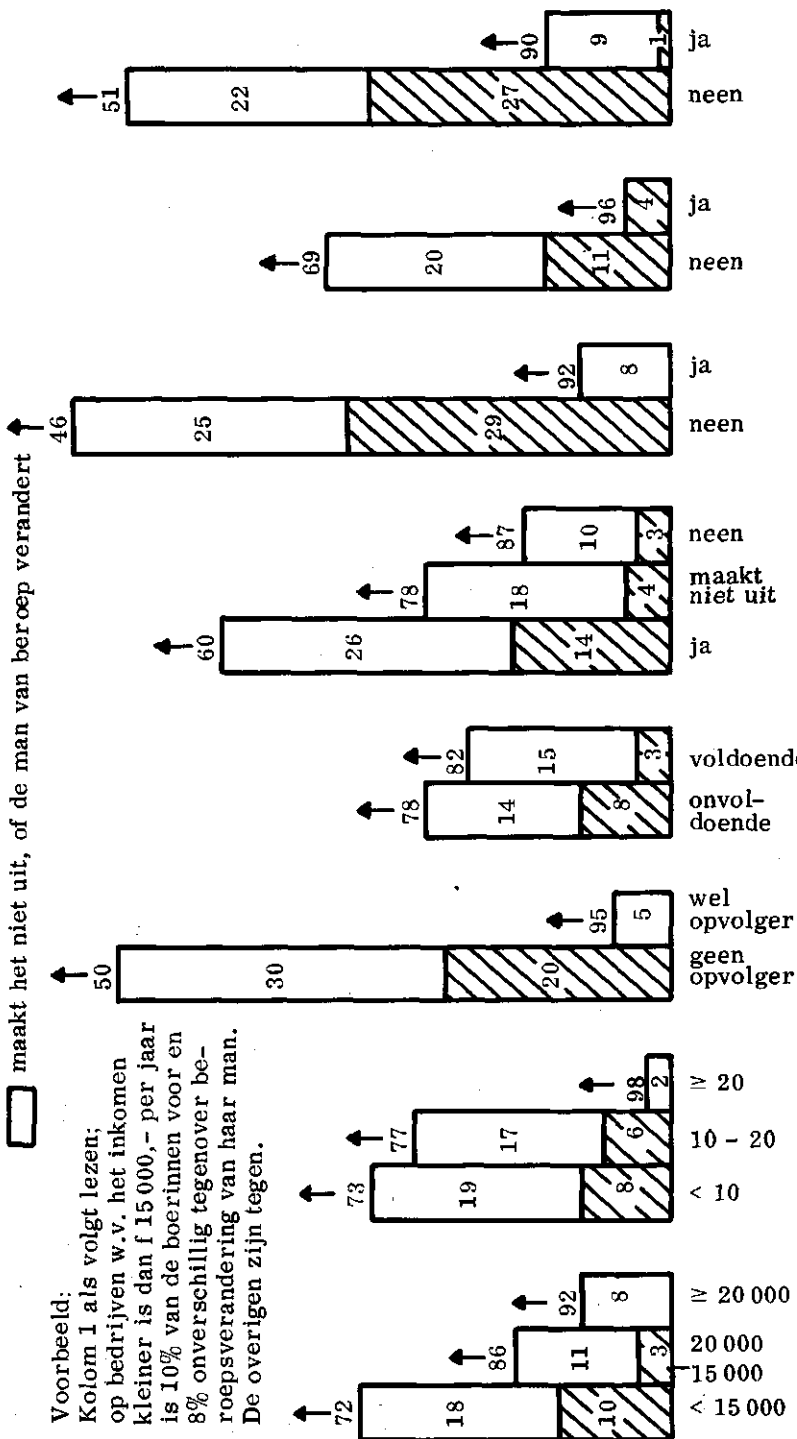
Van de 234 geënquêteerde boerinnen zou 6% willen dat haar man van beroep verandert, maakt het 14% niet uit wat hij doet, en is 80% tegen beroepsverandering. Deze percentages wijken duidelijk af van die, welke enkele maanden eerder tijdens de Friese enquête werden verkregen, waarbij 21% van de boerinnen ervoor was dat haar man een ander beroep zou gaan uitoefenen, het 6% onverschillig liet, en 73% ertegen was 2). Van de Friese boerinnen staan er aanzienlijk meer positief tegenover beroepsverandering dan van de Sallandse en Twentse.

De houding die men tegenover beroepsverandering heeft, kan samenhangen met velerlei factoren. Op de eerste plaats is de situatie van het bedrijf van belang. Naarmate de bedrijfsoppervlakte kleiner en naarmate het inkomen lager is, zijn er meer boerinnen voor, dat haar man van beroep verandert. Of er al dan niet een opvolger voor het bedrijf is, is eveneens relevant. 3) Wanneer een zoon of schoonzoon op het bedrijf wil opvolgen, voelen relatief weinig boerinnen voor beroepsverandering.

Behalve de situatie van het bedrijf is uiteraard ook de relatie van de boerin tot het bedrijf belangrijk. Daarbij doet het nauwelijks ter zake welke werkzaamheden zij op het bedrijf verricht of hoeveel tijd zij daaraan moet besteden. Veel essentiëler is of haar vrije tijd door het mee-

-
- 1) Meer uitgebreide informatie hierover is te vinden in: v.d. Linden, P., Landbouwbedrijven, nu en straks, LEI, Den Haag, 1973.
 - 2) Kloprogge, J.J.J., Friese boerinnen over beroepsverandering, LEI, Den Haag, 1973, p.16.
 - 3) Vragen m.b.t. de opvolgingssituatie werden alleen gesteld in die gezinnen, waar het bedrijfshoofd ouder was dan 50 jaar.

Figuur 6. Is er voor dat de man van beroep verandert



Voorbeeld:
 Kolom 1 als volgt lezen;
 op bedrijven w.v. het inkomen
 kleiner is dan f 15 000,- per jaar
 is 10% van de boerinnen voor en
 8% onverschillig tegenover be-
 roepsverandering van haar man.
 De overigen zijn tegen.

werken op het bedrijf niet in gevaar komt, en, nauw hiermee samenhangend, of zij niet liever alleen in het huishouden werkzaam zou willen zijn. Wanneer dat het geval is, voelen duidelijk meer boerinnen voor beroepsverandering dan wanneer de vrije tijd toereikend is, en men liever niet alleen in het huishouden zou willen werken.

(Zie figuur 6, blz. 23).

Natuurlijk kunnen persoonlijke factoren eveneens van invloed zijn op de houding van de boerin tegenover beroepsverandering van haar man. Zo is het opvallend dat, evenals in Friesland, de oppervlakte van het bedrijf van haar vader (voor zover hoofdberoep landbouwer) een rol speelt. Van de boerinnen die van een klein landbouwbedrijf afkomstig zijn, staan er relatief meer open voor het alternatief beroepsverandering dan van degenen die van een groot bedrijf afkomstig zijn. Daarentegen zijn factoren als leeftijd, onderwijs, en de aard van het voor het huwelijk verrichte werk duidelijk niet van belang. De binding van de boerin aan het boerenbedrijf is wel belangrijk. Wanneer zij graag zou zien dat de zoon boer wordt, wanneer zij haar dochter graag met een boer zou zien trouwen, of wanneer zij het jammer zou vinden als een vreemde het bedrijf zou overnemen, voelt zij doorgaans weinig voor beroepsverandering.

§ 2. Man en vrouw over beroepsverandering

Bij een vergelijking van de meningen van de boerin en van haar man 1) over beroepsverandering, blijkt dat er van de boerinnen wat minder (nl. 80%) negatief staan tegenover beroepsverandering dan van hun echtgenoten (nl. 88%). Het verschil is evenwel vrij klein en doorgaans verschillen binnen een gezin de beide echtgenoten dan ook niet van mening. Wanneer de gezinnen worden opgedeeld naar het standpunt, dat man en vrouw tegenover beroepsverandering innemen, ontstaat het volgende beeld.

- 6% - zowel de man als de vrouw voelen wel voor beroepsverandering 2)
- 5% - alleen de man staat positief tegenover beroepsverandering
- 14% - alleen de vrouw staat positief (of neutraal) tegenover beroepsverandering
- 75% - zowel de man als de vrouw staan negatief tegenover beroepsverandering

Het blijkt dat in een kwart van de gezinnen minstens één van de beide echtgenoten min of meer voor beroepsverandering voelt. Dit betekent evenwel nog niet, dat men beroepsverandering serieus als alternatief in overweging heeft genomen, of dat er althans binnen het gezin weleens over gepraat is. Van de geënquêteerde boerinnen beantwoordde slechts 16% de vraag of men weleens met de man had gepraat over de mogelijk-

-
- 1) Zie voor meer uitgebreide informatie hierover: Klopogge, J.J.J., en van der Linden, P., Landbouw in Salland en Twenthe over een ander beroep, LEI, Den Haag, 1973.
 - 2) Hierin zijn opgenomen de mannen die beroepsverandering overwegen of bij geschikt werk zouden overwegen, en de vrouwen die niet tegen beroepsverandering zijn (eventueel neutraal).

heid om van beroep te veranderen, bevestigend. Uiteraard komt het bij die gezinnen, waar men wel wat voor beroepsverandering voelt, vaker voor dat men hierover gesproken heeft dan bij de andere. Zo is in

7 van de 14 (50%) gezinnen, waar zowel man als de vrouw voor beroepsverandering voelt,

3 van de 12 (25%) gezinnen, waar alleen de man voor beroepsverandering voelt,

7 van de 34 (20%) gezinnen, waar alleen de vrouw voor beroepsverandering voelt,

en 21 van de 174 (8%) gezinnen, waar noch de man, noch de vrouw voor beroepsverandering voelt,

over de mogelijkheid naar een ander beroep over te gaan, gesproken.

Het is daarbij opvallend dat zelfs in de helft van die gezinnen, waar zowel de man als de vrouw voor beroepsverandering voelt, niet over dit onderwerp is gepraat. Als een der beide echtgenoten voor beroepsverandering voelt, is er in 20% of 25% van de gevallen over gepraat, wat toch ook bijzonder weinig is. Dit doet enigszins de indruk ontstaan, dat men in de landbouwersgezinnen weleens met de gedachte aan een ander beroep speelt, maar deze toch verder zoveel mogelijk van zich afzet. Een dergelijke indruk wordt nog versterkt door de antwoorden die de boerinnen, die weleens met haar man hadden gepraat over de mogelijkheid van beroep te veranderen, gaven op de vraag, waarom de man tot nu toe boer was gebleven. Hierbij konden zij aangeven welke van een aantal voorgedragen redenen van toepassing waren. Blijkens deze antwoorden (zie figuur 7) is men doorgaans de mening toegedaan dat het boerenberoep toch wel boven de andere te prefereren is. Dit kan inhouden dat men slechts in geval van uiterste nood naar een ander beroep zal overgaan.

Figuur 7. Redenen dat de man boer is gebleven, hoewel men over beroepsverandering heeft gepraat (in %)

46%	wil niet tussen vier muren werken
30%	is boer in hart in nieren
30%	is toch liever eigen baas
22%	voelt zich te oud om te veranderen
22%	kan zijn boerenwerk niet missen
19%	het bedrijf geeft een redelijk inkomen
16%	is tevreden met wat hij heeft
14%	kan geen geschikt ander werk vinden
14%	inkomen uit het bedrijf is hoger dan elders te behalen inkomen
11%	ziet op tegen de hele rompslomp bij verandering
8%	ziet op tegen werken onder leiding van iemand anders
8%	wil geen arbeider worden
8%	heeft geen belangstelling voor ander werk
8%	zou moeten verhuizen
3%	teveel onzekerheid
0%	zou waarschijnlijk tocht worden afgekeurd

Gemiddeld werden 2,6 redenen per boerin opgegeven.

§ 3. Redenen waarom men vóór dan wel tegen beroepsverandering is

Aan de 13 boerinnen, die zich duidelijk vóór beroepsverandering hadden uitgesproken 1), werd een aantal redenen voorgelegd die mogelijk aan hun houding ten grondslag zouden kunnen liggen. Er werd hen gevraagd telkens aan te geven of een bepaalde reden in hun geval van belang was. Welke (combinatie van) reden(en) men koos, blijkt uit figuur 8.

Figuur 8. Redenen waarom de boerin er voor is dat haar man van beroep verandert

	Boerin													Tot.
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
hij kan dan meer verdienen	•	•	•											7
hij zal dan niet zolang hoeven te werken	•	•			•					•			•	4
het werk zal niet zo zwaar zijn	•												•	2
meer vrije tijd en vakantie	•													7
er komt meer geld vrij voor het gezin		•				•		•	•	•	•	•	•	4
er zit niet zoveel toekomst in het bedrijf		•											•	6
waarschijnlijk minder spanningen in gezin		•											•	2
dan dragen we minder financiële risico's													•	4
dan valt hij onder de sociale verzekering													•	6
vanwege ziekte of invaliditeit van mijn man													•	3
meer tijd voor mezelf en mijn gezin													•	7
andere redenen	•												•	1

Vooraf twee wensen van de boerin lijken haar houding te bepalen, nl. het verlangen naar een beter inkomen en betere sociale voorzieningen (het bedrijf biedt weinig perspectief) en de wens naar meer vrije tijd en vakantie.

Opvallend is dat men nauwelijks een idee heeft welk beroep voor de man geschikt zou zijn. Negen boerinnen weten geen enkel beroep te noemen dat zij geschikt achten, de overige 4 noemen timmerman, bosarbeider, arbeidsbemiddelaar en caféhouder.

Ook degenen die hun man liever niet van beroep zouden zien veranderen, werd gevraagd om welke redenen zij die mening zijn toegedaan. De resultaten zijn te vinden in figuur 9, blz. 27.

De meest genoemde redenen geven de grote gehechtheid van de boerin en haar man aan het boerenberoep aan. Ook de onafhankelijkheid als boer vindt men veelal belangrijk. Dat het bedrijf een goed inkomen oplevert, wordt slechts zelden als reden voor de negatieve houding tegenover beroepsverandering aangegeven.

1) Degenen die het niet uitmaakte of de man al dan niet van beroep verandert, vallen dus hierbuiten.

Figuur 9. Redenen van de boerinnen die er tegen zijn dat de man van beroep verandert (aantal: 187)

57%	zal zich in ander beroep niet zo gauw thuisvoelen
57%	hij is boer in hart en nieren
52%	zou leven op boerderij niet graag willen missen
45%	er gaat niets boven eigen baas zijn
42%	het bedrijf is ons eigendom
40%	hij is te oud om te veranderen
24%	het is een familiebedrijf
16%	ik zou te weinig werk omhanden hebben
11%	het bedrijf levert een goed inkomen
4%	het bedrijf biedt meer zekerheid
3%	om andere redenen
2%	omdat je in aanzien achteruit gaat

Samenvatting

Doel van dit onderzoek is het verkrijgen van meer inzicht in de mate waarin de boerin betrokken is bij het boerenbedrijf, in haar houding tegenover het boerenberoep, en in haar houding tegenover beroepsverandering. De gegevens werden verkregen door middel van een enquête die in het najaar van 1971 werd gehouden in een aantal Sallandse en Twentse gemeenten. Het aantal boerinnen, dat aan dit onderzoek hun medewerking verleende, bedraagt 234.

De gemiddelde leeftijd van de geënquêteerde boerinnen was 44 jaar. Iets minder dan de helft van hen heeft na de lagere school nog dagonderwijs gevolgd. Vooral onder de ouderen zijn er veel die alleen lager onderwijs (eventueel aangevuld met cursussen) hebben gevolgd. De meeste boerinnen zijn afkomstig uit een agrarisch milieu en zijn ook voor hun huwelijk niet buiten de landbouw werkzaam geweest. De landbouwbedrijven van hun echtgenoten zijn gemiddeld 13,5 ha groot. De op deze bedrijven behaalde inkomens (inkomen = fiscaal belastbaar inkomen gemiddeld over de laatste 3 jaren) liggen in 71% van de gevallen beneden de f 17 500,- per jaar. 1)

Meer dan de helft van de boerinnen (58%) is aangesloten bij een der plattelandsvrouwenorganisaties. Van deze bij een bond aangesloten vrouwen oefent 12% een bestuursfunctie in hun organisatie uit. In de vrijetijdsbesteding van de geënquêteerde boerinnen nemen activiteiten als handwerken, t.v. kijken, krant lezen, en tuinieren de belangrijkste plaats in. Zowel de vrijetijdsbesteding als de sociale contacten lijken zich in veel gevallen voornamelijk rond de boerderij te concentreren.

De tevredenheid met de woonomgeving is groot; ruim vier vijfde van de boerinnen wil liefst ter plaatse blijven wonen. Men waardeert de schoonheid en de rust van de woonomgeving alsmede het feit dat veel van de familieleden en kennissen dichtbij wonen.

Niet minder dan 91% van de geënquêteerde boerinnen werkt mee op het bedrijf. De werkzaamheden welke zij daar verrichten lopen nogal uiteen. Zo houdt 21% zich wel bezig met het voeren van jongvee of melkvee, of het schoonmaken van het melkgerei, maar werkt niet mee bij het melken en hooien; 15% is wel actief bij het hooien, echter niet bij het melken, 19% doet wel mee bij het melken, maar niet bij het hooien, en 45% doet mee bij al deze werkzaamheden. Ook het aantal uren dat de boerin gemiddeld per week meewerkt, loopt uiteen: 22% werkt 14 uur per week of minder, 44% 15 tot 29 uur, en 34% 29 uur of meer. Uiteraard bestaat er een nauwe samenhang tussen de aard van de verrichte werkzaamheden en de daaraan bestede tijd. Verder is er een tendentie waar te nemen dat, naarmate de boerinnen jonger zijn, zij meer meewerken, langer werken en zwaarder werk verrichten.

1) Zie voor vergelijking met het c.a.o.-loon van een vakarbeider in de veehouderij bijlage 2.

Het meewerken betekent voor diverse boerinnen toch wel een zekere belasting. Van de op het bedrijf meewerkende boerinnen vindt 51% dat ze te weinig vrije tijd hebben; van de niet-meewerkenden is slechts 29% deze mening toegedaan. Om deze reden zou dan ook 16% van de boerinnen het werk op het bedrijf het liefst willen beëindigen en zich tot het huishouden willen beperken. De overigen blijven evenwel liever ook actief op het bedrijf, zelfs als ze dan te weinig vrije tijd overhouden.

Behalve met betrekking tot de vrije tijd is ook een vrij groot deel der geënquêteerde boerinnen ontevreden over het inkomen. Zo vindt 39% zowel het uit het bedrijf verkregen als het voor het gezin beschikbare inkomen onvoldoende. Verder vindt 8% alleen het bedrijfsinkomen, en 9% uitsluitend het gezinsinkomen voldoende. Voor bedrijfsuitbreiding als middel om het inkomen op te vijzelen, blijkt men niet veel te voelen. Een meerderheid van de boerinnen zou haar man afraden het bedrijf (met meer grond of meer vee) uit te breiden, wanneer dit langere werktijden, het sluiten van een grote lening, het doen van grote investeringen of verhuizing met zich mee zou brengen.

Slechts zeer weinig boerinnen (6%) zijn ervoor dat de man van beroep verandert; voor 14% maakt het niet uit, en 80% is hiertegen. Welke houding men inneemt hangt van verschillende factoren af. Van groot belang is uiteraard de bedrijfssituatie. Als bijvoorbeeld het inkomen laag is of het bedrijf klein, of er is geen zoon of schoonzoon die wil opvolgen, dan voelen relatief veel vrouwen voor beroepsverandering. Ook haar eigen relatie tot het bedrijf beïnvloedt de houding van de boerin. Als zij het meewerken op het bedrijf als een te zware belasting voelt, en liever alleen in het huishouden zou willen werken, is zij eerder geneigd positief te staan tegenover een ander beroep dan als zij met plezier op het bedrijf wil blijven werken. Ten slotte zijn ook persoonlijke factoren van belang, zoals haar psychische verbondenheid met het boerenbedrijf en het boerenberoep.

Meestal is er geen verschil in de houding van man en vrouw ten aanzien van beroepsverandering. In driekwart van de gezinnen zijn beide hiertegen, in 6% van de gevallen voelen beide er veel voor. Dat alleen de vrouw voor beroepsverandering van haar man voelt komt vaker voor (14%) dan dat alleen de man er iets in ziet (5%). In 16% van de gezinnen is wel eens over beroepsverandering gepraat.

De motieven van de boerinnen die vóór beroepsverandering zijn, lopen nogal uiteen. Meestal echter spelen het verlangen naar een beter inkomen of naar betere sociale voorzieningen en de behoefte aan meer vrije tijd en vakantie wel een grote rol.

De vrouwen die tegen beroepsverandering zijn verklaren hun houding vooral uit hun grote gehechtheid aan het boerenberoep.

Slotbeschouwing

De Sallandse en Twentse boerinnen zijn zeer sterk betrokken bij de gang van zaken op het bedrijf. Bij al de in dit rapport besproken onderwerpen kwam dit duidelijk naar voren en bleek meestal bepalend te zijn voor haar gedragingen en houdingen. Deze betrokkenheid uit zich vooral in het meewerken op het bedrijf en het niet daarvan willen afzien, ook niet als de vrije tijd in het gedrang komt. Met het oog op deze betrokkenheid zou het daarom ook aanbeveling verdienen als de instanties die zich bezighouden met voorlichting en begeleiding op de landbouwbedrijven, meer aandacht zouden besteden aan de boerin, niet alleen voor zover het huishoudelijke aspecten betreft, maar eveneens m.b.t. het bedrijf.

Ongetwijfeld moet men een dergelijke verbondenheid op zich positief waarden. Er mag evenwel niet worden vergeten dat hier ook problemen uit voort kunnen vloeien. De situatie en de perspectieven van veel bedrijven, waar de boerinnen zich zo nauw verbonden mee weten, zijn immers niet rooskleurig. De bedrijfsomvang en het inkomen zijn beide vrij klein. Men kan echter nog vooruit. Door haar betrokkenheid bij het bedrijf is de boerin (en hetzelfde geldt voor haar man) bereid veel uren te werken en toch genoeg te nemen met een nogal sobere levenswijze. Voor deze zelfde verbondenheid sluit men zich echter af van het eventuele alternatief, nl. beroepsverandering. Nu zou er nog niets aan de hand zijn, wanneer men in staat is in de toekomst het bedrijf uit te breiden en de ontwikkelingstendenties binnen de landbouw enigszins zou volgen. Er zijn echter weinig mogelijkheden om de bedrijfsoppervlakte te vergroten. Slechts de helft van de boeren wil of kan de veestapel uitbreiden 1), en ook van de boerinnen is blijkbaar nauwelijks een initiatief voor uitbreiding te verwachten. Dit kan tot gevolg hebben, dat de situatie steeds benarder wordt en beroepsverandering dan toch onontkombaar wordt.

Beroepsverandering zal in deze gevallen echter gepaard gaan met veel menselijk leed. Het zou daarom zinvol kunnen zijn, dat ook aan andere mogelijkheden waarbij het landbouwbedrijf kan worden aangehouden aandacht wordt besteed. Hierbij valt te denken aan een aangepaste functie in het kader van de landschapsverzorging of aan een nevenberoep binnen de agrarische sector. De mogelijkheden hiertoe zijn echter beperkt. Welke oplossing het beste is, zal onder meer afhangen van leeftijd, gezondheidstoestand, woonsituatie van de betrokkenen. Vooral voor de wat ouderen zou een oplossing, waarbij zij in de landbouw kunnen blijven, welkom zijn. Wanneer daarbij dan tevens een maatschappelijk nut gediend kan worden, is het zeker de moeite waard dergelijke mogelijkheden in overweging te nemen.

1) Zie van der Linden, P., o.c.

BIJLAGE 2

Loonberekeningen 1971

Loonberekening per jaar - situatie mei 1971 - van een vakarbeider in de veehouderij (incl. maximale diplomatoeslagen) voor een gezin met drie kinderen.

= Totale loonkosten per jaar:		
Bruto-weekloon gesteld op f 240,- per week (52 weken)	f	12 480,--
Vakantietoeslag (6,4%) : 52 x f 15,36		798,72
Werkgeversaandeel: sociale verzekeringen: 52 x f 55,84		2 903,68
		<hr/>
Totale loonkosten	f	<u>16 182,40</u>
= Beschikbaar loon per jaar:		
Nettoloon f 181,43 per week (52 weken)	f	9 434,36
Vakantietoeslag		539,54
Kinderbijslag 3 kinderen		1 889,16
		<hr/>
Totaal beschikbaar	f	<u>11 863,06</u>

Loonberekening per jaar - situatie mei 1971 - op basis van een sociaal-minimumloon voor een gezin met drie kinderen.

= Totale loonkosten per jaar:		
Bruto-weekloon f 167,70 (52 weken)	f	8 720,40
Vakantietoeslag (6,4%) : 52 x f 10,73		557,96
Werkgeversaandeel: sociale verzekeringen: 52 x f 39,47		2 052,44
		<hr/>
Totale loonkosten	f	<u>11 330,80</u>
= Beschikbaar loon per jaar:		
Nettoloon f 132,27 per week (52 weken)	f	6 878,04
Vakantietoeslag		456,69
Kinderbijslag 3 kinderen		1 889,16
		<hr/>
Totaal beschikbaar	f	<u>9 223,89</u>